

87906

Vår Fågelvärld 39 (1980)

45-47

Fågelskydd

Askövikens åter hotad av invallning

THOMAS SKOGLUND

Askövikens är en grund vik av Mälaren cirka 12 km SSV Västerås i Västmanland. Särskilt väster om viken utbreder sig stora arealer ängsmark, varav endast en mycket liten del är hävdad. Övriga delar är under kraftig igenväxning av främst gräs och i viss mån även sly. En betydande del av dessa ängar vill man nu torrlägga genom invallning. Askövikens är i den fysiska riksplaneringen klassad som riksintressant, både från vetenskaplig och social synpunkt, och lokalen är uppsatt på den nordiska våtmarkslistan.

Tidigare invallningsförslag

En synförrättning i april 1957 förklarade att inga hinder fanns mot invallning av den västligaste delen av Askövikens med där innanför liggande våtängar. Efter ingripande av SNF och SOF anförde kammarkollegiet besvär hos vattendomstolen över synförrättningen. Domstolen förklarade genom dom i januari 1959, att hinder ej mötte mot invallningens genomförande. Vattendomstolens dom överklagades dock av kammarkollegiet hos vattenöverdomstolen. I juni 1959 beslöt domstolen inhämta sakkunnigutlåtande från Docent Gustaf Rudebeck, då man befarade att ett invallnings-

företag skulle kunna innebära en betydande förlust för landets djurvärld. Domen föll i februari 1960 och utgången får från naturvårdssynpunkt betecknas som tillfredsställande. Vattenöverdomstolen undanröjde vattendomstolens dom och synemännens utlåtande och visade målet åter till synemännen för ny handläggning. Av skilda anledningar har ärendet sedan blivit vilande fram till år 1978, då markägarna gjorde framställan hos länsstyrelsen om förordnande av förrättningsman.

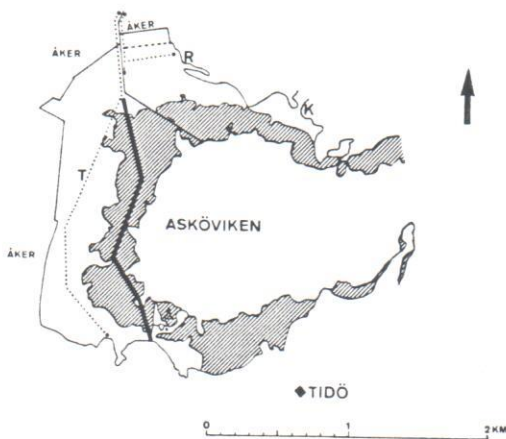
Det aktuella hotet

I september 1979 inkom förrättningsmannens, lantbruksingenjör Ingvar Andersson, invallningsförslag till länsstyrelsen för yttrande. Detta innebär en modifiering av förslaget från 1957 (se figur 1), men ändock berörs ca 55 % eller 61 ha av ängsmarksarealen. Nytt i förslaget är också en vallprojektering öster om Asköbäckens. Enligt förrättningsmannen kan någon ytterligare minskning av torrlägningsområdet inte tänkas, då detta inte ger ett acceptabelt ekonomiskt utbyte. Andersson säger vidare, att ärendet brådskar, eftersom "förrättningen avses bli genomförd före innevarande års (1979) utgång". Länsstyrelsen har sänt invallningsförslaget vidare till naturvårdsverket för yttrande.

Ängsmarkerna behövs

När invallningsföretaget avstyrades 1960 av vattenöverdomstolen konstaterades i domslutet, att ett genomförande kunde innebära risk för "betydande förlust för landets djurvärld". I domslutet hänvisas till vattenöverdomstolens sakkunnige, docent Gustaf Rudebeck, som bl.a. framföll att våtängarna väster om Askövikens "är något avgjort sällsynt för svenska förhållanden". Numera har hävderna av ängarna i stort sett upphört och de hyser inga betydande värden som häcknings- och rastlokal för änder och vadare. Det måste dock läggas stor vikt vid områdets potentiella värde för naturvården. Invallas området måste det betraktas som förlorat för alltid. Betydelsen av översvämmade starrängar kan inte nog betonas. Starrängar hyser en rik produktion av frön och smådjur, vilket, enligt senare års forskningsresultat, har stor betydelse för häckningsresultatet hos änder, gäss och svanar.

Den avgörande faktor, som påverkar honans näringsstatus (vikt) är tillgången på föda under vår-flyttningen (Nilsson & Nilsson 1978, Reynolds 1972, Milne 1976). Utfodringsförsök med gräsand i västra Sverige visar att honor som utfodrats med proteinrik föda, lägger ägg som är cirka 30 % större än honor som fått proteinfattig föda (Olof Pehrsson muntl). Det har

Figur 1. Karta över Askövikens. Gränsen för ängsmark har markerats med tunn heldragen linje. Snedstreckning = områden med bladvass. För de bevandrade har tre kända observationsplatser markerats: K = Kvarnberget, R = "Rastholmen" och T = "Tallen". Grov heldragen linje markerar vallprojektering av år 1957, prickad linje vallprojektering av år 1979.

också visat sig, att även den vuxna fågeln blir mindre om föräldern fått proteinfattig föda. De nykläckta kycklingarna har en del av äggulan som näringsreserv i en utbuktning av tarmen (gulesäcken). Den gör det möjligt att utstå längre tids svält och kyla. Honans föda före äggläggningen kan alltså ge upphov till cirka 30 % variation i kycklingens kroppsvikt/gulesäck. Detta kan vara skillnaden mellan överlevnad och död.

De allra viktigaste biotoperna för produktion av frön och smådjur är starrängar som översvämmas så att födan blir tillgänglig för andfåglarna. Enligt Åke Andersson (muntl.) blir en stor del av djuren (främst dagmask) ej tillgängliga för fåglarna förrän hela starrtuven översvämmas. Detta är av stor betydelse, då andungar under den första tiden nästan enbart lever på animalisk föda. Dessutom utvecklas i det grunda, relativt varma översvänningsvattnet en myckenhet insektslarver som kan konsumeras av fåglarna.

Svarttärnan

Svarttärnan, som fortfarande förekommer som häckfågel vid Asköviken (cirka 35 par 1979), har av Ahlén (1977) klassats som akut hotad i Sverige. Detta betyder att arten löper risk att försvinna som reproducerande population inom en nära framtid, om hotfaktorerna inte snarast undanröjes. Ahlén menar vidare att arten missgynnats av den omfattande torrläggningen av bl.a. kärrområden och senare även av igenväxning av häckbiotopen till följd av upphörande betesgång eller madslätter, vilket höll de grunda vattenområdena och gungflyna fria från vegetation. Det största hotet, enligt Ahlén, ligger alltså i den pågående dräneringen, invallningen, torrläggningen och uppodlingen av de få kvarvarande våtmarkerna i odlingslandskapet i östra och södra Sverige. Även Alexandersson (1976) menar att svarttärnans tillbakagång synes ha sin huvudsakliga orsak i odlingslandskapets förändring, och de igenväxande eutrofa sjöarna har kommit att bli en sista reträttplats. För att den svenska populationen skall bestå menar Alexandersson vidare att det är viktigt att nu slå vakt om de få sjöar och kärr, som fortfarande hyser häckande svarttärnor så att dessa våtmarker inte blir föremål för invallningar eller dikningar.

Dvärgmåsen, som av Ahlén betecknas "i riskzonen", upphörde att häcka vid Asköviken 1964, vilket i tiden sammanfaller med att hävden av ängarna upphörde.

Reservatsförslag

Ett förslag till bildande av naturreservat vid Asköviken föreligger nu. Detta sändes på remiss i mars 1979 och något reservatsbeslut har ej fattats. Förslaget berör endast den norra delen av Asköviken, men hela Askö-Tidö-området är tänkt att avsättas som naturreservat. En del av invallningsföretaget berör de områden för vilka reservatsförslag nu föreligger. I reservatsförslaget accepteras dock, att åkerkanten når fram till den streckade linjen i figur 1. Ideella naturvårdsföreningar i Västerås och Västmanland har kraftigt invänt mot detta.

Figur 2. Svarttärnan häckar med 35 par vid Asköviken. Foto: Sture Persson.

Naturvårdsönskemål

En vall längs befintlig åkerkant kan accepteras av den ideella naturvården, vilket, enligt min mening, säkert markägarna också kan göra, men för att få båtbad på företaget vill man förvärva ytterligare en avsevärd areal – i detta fall våtängar av riksintresse. De vetenskapliga värdena har alltså klassats som riksintressanta, medan det berörda området ändå bara är av lokalt intresse för Sveriges jordbruk.

I dessa sammanhang framhålls ofta de ekonomiska svårigheterna att hävda ängsmark. Från naturvårdshåll är bete det mest önskvärda, men även andra hävdmetoder, åtminstone under en tid, kan tänkas, t.ex. årlig avbränning, slåtter osv. Sådana åtgärder skulle kunna skapa goda betingelser både för häckande och rastande fåglar. I augusti 1976 brann en betydande areal i det aktuella området, och i samband med vårfloden 1977 uppstod synnerligen goda betingelser för rastande fåglar, främst ånder och vadare. Antal som inte setts sedan de kraftiga vårflödena 1969 och 1970 kunde registreras.

Arealen ängsmark, hävdad som ohävdad, minskar kraftigt av olika orsaker, inte minst genom torrläggningsföretag. I Västmanland har t.ex. Sjömosjön redan reglerats och fuktängar invallats och f.n. hotas markerna kring Gnien i Ramnäs och Svartån vid Västerfärnebo av dylika företag (Eriksson 1979). Ideella organisationer och myndigheter måste här aktivt värna om och verka för återställande av betade ängsmarker, för att inte faunan skall utarmas.

Figur 3.

Litteratur

Ahlén, I.
Alexand
Skåne
landsk
Eriksson
Vår F
Milne, H
of the

Figur 3. De översvämmade ängsmarkerna i sydvästra delen av Asköviken våren 1968. Foto: Leif Johansson

Litteratur

- Ahlén, I. 1977. *Faunavård*. Stockholm.
- Alexandersson, H. 1976. Svarttärnan *Chlidonias niger* i Skåne 1976 samt något om dess tidigare förekomst i landskapet. *Anser* 15:255–264.
- Eriksson, B. 1979. Svartån – hotat våtmarksområde. *Vår Fågelvärld* 38:108–111.
- Milne, H. 1976. Body weights and carcass composition of the common eider. *Wildfowl* 27:115–122.
- Nilsson, S.G. & Nilsson, I.N. 1978. Resting of the whooper swan *Cygnus cygnus* in south Sweden during spring migration in relation to recent habitat changes. *Anser*, supplementum 3:195–197.
- Reynolds, C.M. 1972. Body weights in relation to breeding. *Wildfowl* 23:111–118.

Thomas Skoglund, Bygatan 12, S-724 66 Västerås